

НАРОДНІ ІГРИ ТА ЗАБАВИ У ВЕСНЯНІЙ ОБРЯДОВІ УКРАЇНЦІВ

ОЛЕНА ГРЕБЕНЮК

Луцьке представництво ВМУРоЛ “Україна”

Складовою частиною культури суспільства є фізичне виховання, яке спрямоване на підвищення фізичної підготовленості і здоров'я людей. У процесі історичного розвитку були створені самобутні народні засоби і форми тіло виховання. Переважна більшість ігор та забав виконується в календарній обрядовості українців. Їх вивчення і систематизація дасть змогу суттєво доповнити існуючі положення фізичного виховання.

Враховуючи актуальність теми і недостатню її наукову розробку ми ставили такі завдання - виявити зміст фізичного виховання у весняній календарній обрядовості українців.

Для вирішення сформованих завдань застосовувались такі методи дослідження: аналіз і синтез, системний підхід, порівняльно-історичний метод, комплексне дослідження історичних джерел.

У далекі, ще дохристиянські часи, наші пращури вірили в природні сили і богів як в живі істоти. На їх думку, ці сили можна задобрити, прихилити до себе і таким чином бути під їх опікою. Люди вірили в магічну силу дій – ритуалів, у силу слова й руху і цими засобами намагалися забезпечити собі добробут, гарний урожай, приплід худоби, успішне полювання, щасливе родинне життя, міцне здоров'я, добру погоду тощо.

Для збільшення сили впливу на природу і надприродні явища люди стали поєднувати пісню, музику, танці і рухові дії. “Таке злиття-поєднання мистецтва, як зауважує С.Килимник, зветься синкретичним, а сила цього мистецтва – молитви – магічна, цебто – чудодійна”[3, с.35]. Поступово ці дії сформувались у вигляді завершених свят та обрядів, які почали виконуватися у певні періоди календарного циклу. Свято не має чітко встановленої форми, проте воно включає в себе обряд чи обряди, які надають йому стійкості і стабільності. Тому кожне свято мало свою характерну обрядову структуру, яка надавала йому оригінальності і неповторності. Свята не тільки акумулювали традиційні обряди, але й були своєрідною календарною структурою духовного і фізичного життя людини.

Українці розрізняють два види обрядовості – родинну (чи сімейну) і календарно-побутову. Перший вид обрядів тісно пов'язаний з громадським осмисленням важливості події в житті окремої людини чи родини. Другого виду обрядів дотримувались під час урочистого святкування початку чи закінчення певних сезонів, природних циклів – зими, весни, літа, осені. У давнину обидва види становили єдину обрядову систему. У змісті стародавніх обрядів головним було не пісня, не текст пісні, а рух. Цей рух піднімав настрій, розбуджував енергію людей, стимулював до праці.

За народними поглядами, порами року були певні образи – істоти, які між собою вели боротьбу. Найулюбленішою порою року наших предків була весна. З пробудженням матері-землі, з відродженням природи після довгих зимових морозів мав починатися Новий рік. Тому з давніх давен рік у слов'ян починався саме весною. Наші далекі предки вважали весну цілком реальною особою. Це була “струнка, весела, зодягнена в різнокольоровий, вимережений голубими узорами одяг, з віночком на голові й співучою вдачі юнка”[4, с.141].

Окремі народні ігри та забави “допомагали” весні перемогти стару зиму. Боячись суровості і помсти зими, “щоб вона не повернулася назад”, хоровод вдавав наче закликати зиму (“Коструб”) стати у згоді з весною. Коли ж весна остаточно опанувала землю, то залишає зиму, а учасники гри виявляють велику радість.

З давніх давен прихід весни святкували урочисто, радісно з піснями, танцями, іграми. Ці обрядові дії відбувалися у два етапи: заклинання (гукання) весни і зустріч її. Віра в силу слова і рухів створила окремі веснянки-гаївки вегетаційного змісту, які, за давнім

анімаційним світоглядом, позитивно впливали на проростання зерна, на розвиток рослин, на високий урожай. Учасники хороводу намагалися передати довколишній природі енергію, розбурхати її сили, розбудити її до життя, викликати велику життєдайну силу природи й примусити її допомагати бурхливому росту рослин, високому врожаю [2]. У багатьох іграх (“Мак”, “Горошок”, “Огірочок”) простежується імітація оранки, сіяння, скородіння, сходів, росту, збору врожаю. Ці дії учасників хороводів мали мету – допомогти швидшому і кращому розвитку рослин. М.Грушевський з цього приводу зазначав: “Сей мотив – хороводними, імітаційними рухами пособляти зростові потрібних рослин... Такі забави... колись стояли, мабуть, в дуже тісній зв’язку з магічними, вегетаційними танками, церемоніями, діями, котрих серія починалася з початком сонячного року і переходила через весь господарський сезоні” [1, с.133].

Особливою художністю, високою емоційністю, та винятковими рисами любові до природи характеризуються хвалебні весняні ігри. Весняне сонце, теплий вітер, зелені луки, дерева, квіти – все це породжує відповідний гарний настрій, надію і натхнення на життя. Зрозуміло, що наші предки хвалили весну, яка подавалась, як правило, в образах птахів. Найулюбленішими серед них були ластівки, орли та горобці. Птахи були також вісниками весни, кохання, краси. В них, за допомогою ігор (“Воробчик”, “Перепілка”), благали про ранню весну, розвиток рослин, приплід тварин.

Частина весняних ігор мали лицарсько-дружинний зміст. Як зазначає М.Грушевський [1], у різних народів весною відновлювалися військові походи. Наприклад, у римлян тиждень від 17 до 24 березня був військовим переглядом, чищенням зброї, військових танців. У германських племен військовий перегляд припадав на травень. Не були винятком і стародавні слов’яни. Тому в старій обрядовості весна асоціювалася з покликом “іти на війну – бити ворога”. У численних веснянках яскраво відображено життя і організацію парубочих громад, їх військові походи, велике почуття гідності, хоробрості, відваги і любові до свого народу, його здатність до захисту.

За невеликим винятком, майже кожна веснянка має мотиви кохання, залицяння або одруження. Найбільш типовими є “Царенко”, “Любка”, “Чернушка” та інші. Ігри з мотивами кохання зближували стосунки між хлопцями і дівчатами. До них відносяться групові ігри між дівочою та парубочою громадами. Так, у грі “Мости” дівочий полк добивається відпустки від парубків, які стережуть “мости”. Ніякий викуп, окрім однієї дівчини, за відпустку хлопці не хочуть брати.

Велика частина весняних та інших ігор присвячується пошануванню покійників. Згідно з віруваннями наших предків, душі померлих людей відлітали у вирій і періодично повертались через “Небесні ворота” на землю, або перебували у лісі, над водою чи біля хати. Тому ігри, які відбувалися саме в цих місцях, мали задобрити душі покійників, повернути їх на свою сторону і забезпечити собі добробут і щастя.

Ігри мають давню історію і тісно поєднуються із національними обрядами та церемоніями. Тому використовують термін “народна гра”, що передбачає ігрову діяльність відповідно до національних традицій народу. Матеріали історико-етнографічних досліджень М.Грушевського [1], С.Килимника [2, 3], В.Скуратівського [4], А.Цюся [5] свідчать, що українські народні ігри дуже різноманітні й більшість з них утвердились в обрядовості. Календарні ігри, які проводились в певні пори року, як стверджує С.Килимник [3], літописці та церковні ієрархи називали грищами. На його думку, в нашого народу існували ігри з використанням таких рухових дій: біг, стрибання верхи, через вогні, через воду, метання списів («копій»), стрільба з лука, кулачні бої, гра в боротьбу родів, гра у війну та багато інших, – це у хлопців. У дівчат проводились численні ігри, пов’язані з весняним-всесвітнім, з чаруванням, з мріями про майбутнє одруження, про щасливе подальше життя і т.д. Головна гра – це великодні та зеленосвятські хороводи, пов’язані з весняними, плетіння та пускання вінків на воду, гра в “Фортуну”, “Лелю”, “Тополю”,

“Морену”, “Коструба” та інші. Хлоп’ячі ігри бували досить бурхливі, дівочі – спокійні.

Наші далекі предки вшановували гаї, озера, колодязі. Це вшанування проводилося у формі певних обрядових дій, які мали чітко визначену мету. Відповідно до різних об’єктів природи, пір року і трудових процесів виконувались різні рухи, танці, фізичні вправи і т.д. Народні ігри та забави, особливо весняні, відображали, з одного боку, побут людей, а з іншого, – своїм змістом впливали на довколишній світ і людину [5].

Підводячи підсумок, можна сказати, що весняні свята приурочувалися до пробудження природи, підготовки до проведення польових робіт. Тому, вони мають яскраво виражений позитивний емоційний фон. Краса весняного пробудження сприяла радісному настрою, веселості. Весняні свята супроводжуються великою кількістю хороводів, танців, рухливих ігор та забав.

Таким чином, фізичне виховання було складовою частиною календарної обрядовості українців. Це сприяло обов’язковому виконанню фізичних вправ широким загалом населення, що забезпечувало високий фізичний розвиток і міцне здоров’я людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевський М.С. *Історія української літератури: У 9 кн., 6 т. – Т.1. – К.: Либідь, 1993. – 392 с.*
2. Килимник С. *Український рік у народних звичаях в історичному висвітленні: У 3 кн., 6 т. – Факс. вид. – К.: Обереги, 1994. Кн.1., Т.2.: (Весняний цикл). – 400 с.*
3. Килимник С. *Український рік у народних звичаях в історичному висвітленні: У 3 кн., 6 т. – Факс. вид. – К.: Обереги, 1994. Кн.2., Т.3.: (Весняний цикл). – 528 с.*
4. Скуратівський В. *Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994. – К.1. – 288 с.*
5. Цьось А.В. *Фізичне виховання в календарній обрядовості українців. – Луцьк: Надстир’я, 2000.*

POPULAR GAMES AND FOLK-CUSTOMS IN SPRING RITES OF UKRAINIAN PEOPLE OLENA GREBENYK

Lutsk representation of open international University the development of people “Ukraine”

As we know popular games have great history and clously connected with national popular fun and folk-customs. The main elements of calendar ocasions were different physical exercises, games and funs. So, physical culture was a part of calendar holidays of Ukrainian people and provided high physical development and good health of our nation.

ЗНАЧЕННЯ, ФОРМИ ТА МЕТОДИКА ФІЗИЧНОГО ВИШКОЛУ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОВСТАНСЬКІЙ АРМІЇ

АНДРІЙ ГРЕЧАНЮК

Львівський державний інститут фізичної культури

Історія українського фізичного виховання була б не повною без такої яскравої та героїчної сторінки, як військово-фізичний вишкіл бійців та старшин Української Повстанської Армії (УПА). У становленні та діяльності цієї української військової формації значне місце займав фізичний вишкіл у поєднанні з військовим та ідеологічним навчанням. Дослідження особливостей фізичної підготовки бійців та старшин УПА надасть нам великий практичний матеріал, так необхідний для створення національної системи фізичного виховання у збройних силах та органах внутрішніх справ України.

Для дослідження були використані матеріали фондів Центрального Державного Архіву Вищих Органів Влади і Управління, Центрального Державного Архіву Громадських